

Sekülerliğin Biçimleri

Talal Asad

Çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yay. İst. 2007. 313 sayfa, 13x19,5 cm.

ISBN-13: 978-975-342-636-7

Talal Asad, bir antropoloji uzmanıdır. Dolayısıyla kitabına sekülerizmin antropolojisinin nasıl olabileceği sorusuyla başlıyor. Asad'a göre, antropoloji bir yöntemden fazlasıdır, kavramsal analizdir, felsefe kavramı kadar eskidir. Antropoloji seküler olanla pek de ilgili değildir. Din antropolojisi müfredatları Batı'da mit, büyü, tabu ve psikoterapi ritüelleri gibi konulara öncelik verir. Bu, dinin rasyonel olmayan alanı içinde olduğunu bize gösterir. Halbuki din ile seküler çok yakından bağlantılıdır. Michael Taussig gibi bazı antropologlar, çağdaş siyasi kurumların gizemini bozmak amacıyla sekülerizmi konu edinmeye başlamıştır. Önceki teorisyenlerin hoşgörüsüyle bağlantılı dünyevi akıl gördüğü yerde, bu ifşaatçılar mit ve şiddet görmektedir. "Modern ve seküler dünyada tam da akıl ve şiddetin Devlet'te bir araya gelmesidir büyük D' nin büyüklüğü yaratan." Mit kelimesi bir dizi karşıtlığa-inanç ve bilgi, akıl ve hayalgücü, tarih ve kumaca, simge ve alegori, doğal ve doğaüstü, kutsal ve dindışı-yani bilhassa polemik tarzında modern seküler söyleme hakim olan ikiliklere götürmektedir.

Sekülerizm ve sekülarist kelimeleri İngilizce'ye 19. Yüzyılın ortalarında ateist ve kafir suçlamalarından kurtulmaya çalışan özgür düşünürler tarafından sokulmuştur. (George J. Holyoake, 1851 yılı) Sekülerizmi kavramak, seküleri kavramaktan daha kolaydır. Fakat bu iki kavram, karşılıklı olarak birbirine bağlıdır. Bir siyaset ve hükümet öğretisi olarak sekülerizmin kökleri 19. yüzyıl liberal toplumunda bulunur. Yeni bir toplum fikrine dayanan kitlesel toplumsal reform siyasetini yönlendirmeye çalışan Holyoake gibi özgür düşünürler, bireylerin seçme gücüyle, kişisel hak ve dokunulmazlıklara ve ahlaki faillığe vurgu yapmaktadırlar. 19. Yüzyılda sabit bir insan doğası

görüşünden, insanları oluşturulmuş bir normallik bağlamında değerlendiren görüşe doğru yaşanan söylemsel kayma, özerk insan aracılığıyla tanımlanan ve yönlendirilen seküler ahlaki ilerleme görüşünün önünü açmıştı. Seküler, Asad'a göre, modern yaşamdaki belli davranışları, bilgileri ve duyarlılıkları bir araya getiren bir kavramdır. (s. 37.)

Hiçbir şey özünde dini değildir ve kutsal dil ve kutsal deneyimi tanımlayan bir evrensel öz yoktur yazara göre. (s. 38.) Tarihsel olarak kutsal ve seküler olan birbirlerine dayandıkları gösterilebilir. Dini mit, modern tarih bilgisine ve modern şiirsel duyarlılığın oluşumuna katkıda bulunmaktadır, ama bu tarihi ya da şiir sanatını özünde dini yapmaz. Ayrıca liberalizmi kurtarıcı bir mit olarak gören seküler mit (içkin bir şiddet söz konusu) ile hıristiyanlığın kurtarıcı miti karıştırılmamalıdır. Yazar için asıl mesele, kavramsal değişikliklerin pratik değişiklikleri nasıl dile getirdiğini göstermektir.

Antropoloji karşılaştırmalı olarak yaşam biçimlerini ve salıverdikleri veya engellediği güçleri kavramlarla dile getirme çabasıdır. Sekülerizm de bu tür bir kavramdır. Bu konuyla ilgili sorular şunlardır: 1- Farklı yaşam biçimlerinde insan bedenine ilişkin yaklaşımlar ne gibi değişiklikler gösterir? (acı, fiziksel tahrip, cinsel haz, fizik bütünlük gibi) 2- Yasalar, belli pratikleri ve öğretileri gerçekten insani oldukları gerekçesiyle düzenlerken, hangi yolları izler? 3- Tüm bu davranış ve duyarlılıklar sekülerizme karşı veya taraf, nasıl bir araya gelir? Seküler, sekülerizmi önceler. Asad, sekülerin soykütüğü için, modern büyülenme fikrinin merkezinde duran mit kavramının tarihteki bazı hallerine değiniyor.

Bilgi kategorisi olarak seküler ile siyasi öğreti olarak sekülerizm arasındaki bağlantı nedir? Siyasi bir öğreti olarak sekülerizm modern Avrupa ve Amerika'da ortaya çıktı. Sekülerizmi basitçe yönetimde dini kurumların seküler kurumlardan ayrılması olarak görmek kolay olsa da

hepsi bundan ibaret değildir. Soyut olarak koyulduğunda bu ayrılığın ilk örneklerini ortaçağ Hıristiyanlığında ve İslam imparatorluğunda görebiliriz. Sekülerizmin ayırt edici yönü yeni din, etik ve siyaset kavramları ve bunlarla ilişkili yeni kurallar öngörmesidir.

Asad, Charles Taylor'un sekülerizmin modern ulus devletin yükselişiyle yakından bağlantılı olduğunu kabul ettiğini söyler. Sekülerizm, Taylor'a göre kendisini iki şekilde meşrulaştırır: 1- Birbirleriyle çatışan dini mezheplerin öğretileri arasında en küçük ortak paydayı bulma çabası. 2- Dini kanaatlerden tümüyle bağımsız bir siyasi etik tanımı getirme çabasıdır. Bugün tüm dünyada uygulanabilirliğe sahip olan model ikincisidir; tek yapılması gereken bu modeli Rawls'çu örtüşen mutabakat görüşüne uyarlamaktır. Asad, burada Taylor'a bazı eleştiriler getiriyor. Modern seküler tahayyüldeki eşitlik ve özgürlük ilkeleri, hukukun gerekliliklerine tabi kılındıklarında ne ifade eder, diye soracaktır yurttaş diyor. Anlaşılan modern seküler tahayyül, kendisi için huzur ararken, verdiği huzursuzluğun farkında olmayabiliyor. Dünyada savaş ve barış öğretisi olarak sekülerizmin kusuru, Avrupalı olması değil, kapitalist ulus-devletler sisteminin doğuşuyla yakından bağlantılı olmasıdır-güç ve zenginlik bakımından fevkalade eşitsiz ve birbirlerine karşı güvensiz olan ulus-devletlerin her biri, farklı şekillerde dolaymlanan ve bu yüzden de farklı şekillerde güvence altına alınan ya da tehdit edilen bir kollektif kişiliğe sahiptir.

Bir söylemi dini ya da seküler yapan nedir? Kitab-ı Mukaddes, hem dini hem de edebi olarak okunabilir. Aynı şekilde Kur'an şiddeti tavsiye etmezken, batılılar şiddet içerikli olduğu şeklinde yorumlarlar. Dolayısıyla terör olaylarında faillik suçlamasında Müslümanlar birinci sıradadır. Bu konuyla ilgili bir güdü teorisine ihtiyaç vardır. Yani şiddetin arkasındaki dini bir güdüyü tanımlamak için karakter ve mizaç, içsellik ve görülebilirlik, düşünülmüş ve düşünülmemiş kavramlarını ele alan bir güdü teorisine ihtiyaç vardır.

Kutsal ve dindışı adlı bölümde Sacre kelimesi şöyle ele alınır: İlk defa Devrim zamanında ortaya çıktı ve seküler iktidarı hatırlatan tehditkar tınılar kazandı. İnsan hakları beyannamesinde doğal, kutsal haklardan bahsedilir. Asad'a göre kutsal kavramı, önce antropologlarca oluşturulmuştur. Kutsal kavramında içerilen tabu ve de fetiş, ilkel olarak görülüp, böylece dindışılaştırma bunlardan uzaklaşma, yani hatadan ve despotluktan bir tür kurtuluş olarak görülmüştür. Böylece mülkiyet hakkı, kiliseden araziler alınınca kutsal olmuştur. Vicdanın kutsallığı da kiliseye karşı evrensel bir ilke haline getirildi. Bu iddialar sekülerleştikleri anda aşkın hale geldi ve kendi evrenselliklerini korumak için (gerektiğinde şiddete başvurarak) yasal ve ahlaki yaptırımları devreye soktular. Dolayısıyla kutsal olan (ve dindışı olan da) yalnızca dini düşüncenin değil seküler pratiğin de nesnesi olabilir.

Mit ve kutsal kitap, şiir sanatı ve seküler duyarlılık gibi konuların ele alındığı kitapta şamanizme özel bir yer verilmiş. Esinlenme anlayışlarında meydana gelen değişikliklerin, yeni ortaya çıkan bir deneysel fizyoloji ve sanatsal deha terminolojisiyle iç içe geçmesi anlatılıyor. 18. yüzyılda şamanlara dair etnoğrafya bilgisinin artması esinlenme fikrinin sekülerleşmesine ve bu da ahlakın tıp bilimine dayalı olması gerektiği fikrine sebep oldu. Daha önce dini inançların tevekkülle karşıladığı acı ve zulme bilimsel bilgi birikim ve insancıl tavırların güçlenmesiyle karşılık veren seküler bir tavır söz konusudur artık (anestezinin gelişimi).

Dirimselci okul, ilk günah için verilen ceza mitini doğa yasalarının ihlaline (mesela yanlış beslenmek ya da egzersiz yapmamak) verilen ceza mitine dönüştürmüştü. Acıları tümüyle sekülerleşmişti. Acının sekülerleşmesi, yalnızca aşkın dilin terk edildiğini değil, aynı zamanda yeni bir meşgaleye yönelişi de gösteriyordu-teselli ve sağaltma gibi kişisel girişimlerden yani toplumsal bir ilişki girişiminden uzaklaşıyor, onun yerine canlı bedeninin işlevlerini ve duyularını araştırma gibi

mesafeli bir çabaya geçiyordu. Acının fizyolojik temelini anlamak için hayvanlara sistematik olarak acı çektiriliyordu. (s. 63.) Hekim ya da fizyolog açısından acı sorununun tam da günah, kötülük ve ceza sorunundan ayrı değerlendirilmesiyle ahlaki bir değişiklik vuku bulmuştur. Acı sorunu artık beşeri bir kötülük-altında teoloji yatmayan bir seküler kavram halini almıştır.

Filozofların Hıristiyanlıkta acının mazur görülmesine (İsa'nın çilesi mitiyle başlayan bir acı ayini geleneği) yönelik saldırılarını zikreden Roselyne Rey, acının tıbbi tarihi eserinde, günah ve ceza söyleminin yerini bir başka söylemin aldığını belirtir. Bu yeni anlayışta acı nesnelleştirilmeye, mekanik bir felsefe çerçevesi dahilinde değerlendirilmeye ve insan bedeni hakkında kesip biçme yoluyla elde edilen bir bilgi birikimi içerisine yerleştirilmeye başlamıştı. Haller gibi dindar, sofı bir kişi bile (ilk deneyicilerden en önemlisi) acı sorununa dini saplantılara bulaşmadan yaklaşabiliyordu. Haller ve onun deney yönteminin başlangıcıyla birlikte, duyarlılık tanımı ve sınırlar ile kasların ayrı ayrı görevlerinin tarifi gittikçe daha bilimsel temellere dayandırılmaya başladı. Yani **etkenlik ve edilgenlik birbirinden ampirik olarak ayırt edildi ve duygu ilkinde atfedilirken ikincisinde yok sayıldı**. Flaherty'e göre, esinlenme fikri, Şamanlarınkine benzer şekilde ele alınır: kişiyi dışardan kontrol eden bir alet yada üstün bir güçten hediye olarak görülür. Ayrıca kahinlere özgü olan vecd, artık sanatsal dehanın işareti olmaya başladı. Tıpkı şaman gibi, dahi de mitin aynı anda hem nesnesi, hem icracısı hem de yeniden üreticisidir. Kant'a göre, aynı zamanda deha doğanın ürünüydü ve ürettikleri şeyler doğaldı. Faillik ve acı üzerine bölüm, zulüm ve işkence ve de şamanizmle birlikte okunmalı. Daha sonraki insan hakları aracılığıyla insanı kurtarmak bölümü ise başlıbaşına diğer bölümleri kısaca özetler vaziyettedir. Milliyetçilik, Avrupa'da azınlık olarak Müslümanlar,

sekülerleşmenin nasıl gerçekleştiği Sömürgeci Mısır'da hukuk ve ahlak alanına uygulandığıyla ortaya konulmuş.

Sekülere yaklaşmanın en iyi yolu, dolaylı yaklaşımdır. Bu yaklaşmayı faillik, özellikle de acıyla bağlantılı faillik kavramı yoluyla yapıyor yazar. Neden faillik? Çünkü seküler belli eylem ve çile/tutku anlayışlarına dayanır. Neden acı, iki nedenle: birincisi, çile anlamında acı, dini öznellikle bağlantılıdır ve genellikle akla düşman görülür; ikincisi, ıstırap anlamında acı, seküler failliğin evrensel çapta ortadan kaldırmak zorunda olduğu bir beşeri durum olarak görülür. Konuyla ilgili antropolojide göze çarpan husus, bir faillik mevki olarak insan bedenine yeterince ilgi gösterilmemesi, özel olarak da, bir failin acı ve ıstırapla farklı karşılaşma tarzları konusunda yeterince duyarlı davranılmamasıdır.

Faillik, karmaşık bir terimdir ve sahip olabileceği anlamlar kişilerle, şeylerle, kişinin kendisiyle belirli ilişki kurma tarzlarını tanımlayan ve mümkün kılan semantik ve kurumsal ağlar içerisinde ortaya çıkar. Plan, farkındalık, kasıt, yönelmişlik gibi tabirlerle açıklanan niyet ya da arzu, faillik atfında her zaman merkezi bir yere oturtulmuştur. Hem birine güç verme hem de birinin eylemde bulunma gücüne işaret eden **güçlendirme** seküler insan failliğini ve onun hedefleri ile önkoşullarını tarif eden metafizik bir nitelik halini alır. Kültür teorisi, failliğin çeşitli anlamlı kullanımlarını bire indirger: bu anlamda fail tek bir tarihsel doğrultuda-kendi kendini daha fazla güçlendirme ve acıyı azaltma doğrultusunda- hareket edecek yeteneğe ve arzuya sahiptir. Seküler bir bakış açısına göre, son tahlilde birbirini dışlayan iki seçenek vardır yalnızca: ya kendisini temsil eden ve öne süren bir fail ya da tesadüfün ya da zalimliğin pasif nesnesi bir kurban olunur.

İnsan haklarıyla ilgili olarak şunlar zikrediliyor: Amerika, Cenevre konvansiyonu ihlallerine rağmen, tek tek asker-sivil temasından

kaçınarak, fiili işkence olaylarını azalttığını iddia etmektedir. Somali'ye hava bombardımanı yoluyla sivillere karşı aşırı güç kullanım, belirli yetkililerce bireylere karşı şiddet kullanımından farklı şekilde değerlendirilmektedir. Mesele bir insan hakları ihlali değil, ek zarar meselesidir. Güçlü devletlerin farklı müdahale yollarından biri, mali baskı yapmaktır. Fakat bu baskıların toplumsal yaşam üzerinde yaratabileceği yıkım ve ekonomik açıdan zayıflamış bir devletin yurttaşlarının çektiği cezalar insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilmemektedir. Fakat bu müdahaleler, gelişim için gerekli ekonomik yeniden yapılandırma adımları olarak sunulmaktadır. Eğer bir kimse, kendi devleti dışından uluslararası hukuk çerçevesindeki bir askeri hareket ya da piyasa spekülasyonu sonucu sıkıntı yaşıyorsa, bu kişinin insani özünün ihlal edildiği söylenemez!! Son olarak Canovan'ın liberalizmi mit olarak görmesine paralel olarak, insan haklarının adeta bir mit gibi kullanılması söz konusudur.